

„Leleplezni a hazugságmátrixot” Beszélgetés Deák-Sárosi László filmesztétával

A karácsonyi könyvvásárra jelent meg Deák-Sárosi László *A szimbolikus-retorikus film* című tanulmánykötete. A nagyszabású mű bemutatóját december 16-án tartották a Magyar Napló Könyvesboltban. A szerzővel pályájáról, a magyar film helyzetéről és új könyvéről beszélgettünk.

– Számon tartod a gyökereidet?
– Felmenőim székely köznemesek, úgynevezett lófők voltak.

– Te is ilyen katonás, harcias alkat vagy? Harcolsz valami mellett vagy ellen?

– Én már nem, de például apai nagyapámat, Deák Dénest felterjesztették vitézi rendre, és csak a második világháború vége sodorta el az ügyét. Nem harcolok, de képviselem magamat és az igazságot. Nem könnyű ez a hazugságmátrixszal átszótt világban.

– Mi a küldetésed költőként és filmesztétaként?

– Javítani az emberi kommunikációt, képviselni az igazságot és az esztétikumot a lehető legmagasabb színvonalon.

– Voltak ebben családi mintáid?

– Csak emberi mintáim voltak, a legértékesebb édesapám, aki mindössze négy elemi végzett.

– Mindhárom művészeti ágban jelen vagy. Hogyan kerültél kapcsolatba az irodalommal, filmmel, zenével?

– Az irodalommal az iskolában és a könyvtárban, verseket írok, mióta a betűvetést megtanultam. Zsengéimet felolvasták a Marosvásárhelyi Rádió magyar nyelvű gyerekadásában, első komolyabb versem az 1989–1990-es *Utunk/Helikon* évkönyvben jelent meg. Már kisgyerekként nagy filmrajongó voltam; aztán hetedikos koromban moziság lettem. Megyei filmes műveltségi vetélkedők-

ról parajdi csapatunkkal több első és második díjat hoztunk el. Bukarestbe készültem filmes szakközépiskolába, csak épp elvitte egy szívinfarktus a körzeti főnököt, aki segített volna ebben. Tizenhárom évesen tanultam meg a gitár alapjait egy cigány szabó barátomtól, utána játszottam több rock-, country-, népzenei, régi zenei együttesben. Klasszikus gitáron a székelyudvarhelyi Művészeti Népiskolában, a budapesti Bartók Béla Zenekonzervatóriumban és Luxembourg város konzervatóriumban tanultam.

– Mit emelnél ki az irodalmi munkásságodból?

– A lírai verseimet és kötetemen kívül az epikus műveimet. Van három elbeszélő költeményem: *Libás Matyi*, *Három sing a jutalom...*, *Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata*, illetve a *Keresztút* szonettkoszorú. Az utóbbira Kasó Tibor írt zenét, és meg is jelent CD-n 2015-ben. A *Libás Matyit* Farkas Mihály Ambrus és Tóth István „Sztív” zenésítette meg, a kiséposzból pedig Szilágyi Varga Zoltán rendezővel animációs filmet tervezünk készíteni.

– Mely irodalmi csoportokhoz állsz közel?

– Egyik a Hazanéző székelyföldi, sóvidéki irodalmi lap köre, Ambrus Lajos főszerkesztővel és a három éve elhunyt Páll Lajossal. A másik a Rákospalotai Irodalmi

Műhely (RIM) Adamik Tamással, Baka Györgyivel, B. Tóth Klárával és Kasó Tiborral. A Magyar Naplóban is gyakran publikáltam.

– Zenélsz még aktívan?

– Az *Újlatin gitártanulmányok* című első szólólemezem megjelent 1999-ben, a második, a *Három szonáta* (Bach, Paganini, Ponce) már nem, mert az aktív zenélést részben szakmai, részben családi okokból abbahagytam. Kidolgoztam egy új zeneelméleti módszert, és ezt Kodály országában nem nézték jó szemmel. Nem akartam szélmalomharcot. A család is fontosabb volt, mint a szakma. Vállaltunk három gyereket is, de a család később mégis szétesett.

– Elvégezted a filmelmélet és a magyar bölcsész szakot az ELTE-n, illetve ugyanott PhD-fokozatot szereztél képi retorikából. Mi volt a célod?

– 2004 óta publikálok filmelemzéseket, mióta megnyertem a Filmkultúra folyóirat országos kritikaíró pályázatát. 2010-től dolgoztam a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézetben. A MaNDA 2016. december 31-ével megszűnt, és a jogutódja nem tart igényt a munkámra, pedig én voltam az egyetlen az intézményben, akinek filmes szakmából posztgraduális (PhD) végzettsége volt.

– Hogy fordulhat ez elő?

– Nem tudom, a jogutód intézmény vezetőjétől kellene megkérdezni, hogy miért nem fontos

nekik a kutatómunka, amit a filmarchívumi tevékenységet szabályozó 2004-es Filmtörvény és az újraalapítást kimondó Kormányrendelet is előír. A dolgozat viszont megjelent a Magyar Napló Kiadónál *A szimbolikus-retorikus film* címmel, és ez is eredmény.

– *Egyes filmekhez és rendezőikhez kritikusan viszonyulsz. Miben látod másképp például Jancsó Miklós filmjeit?*

– Ő nagyon bonyolult, nehezen megfejthető, zavaros és agresszív művészi kommunikációt alakított ki. Néhány fejezetben az ő kódját fejtettem meg, lepleztem le. Jancsó szinte a teljes filmes szakma támogatását bírja, de nem esztétikai és etikai alapon, hanem ideológiai okok miatt. Őt azok is védik, akik nem bírják végignézni a filmjeit.

– *Van, aki érti az ő filmjeit?*

– Igen, három-négy filmtörténész. Szekfü András a korai Jancsót nagyra tartja, 1974-ben könyvet írt róla, de azóta semmit. Gondolom, érzi, hogy az újabbak védhetetlenek. Szerintem a régiek is védhetetlenek, a könyvemben részletesen meg is indokoltam ezt. Jancsó másik nagy elméleti értelmezője Hirsch Tibor, aki a Kapa-Pepe-filmeknek is megadja a kódját, de etikailag felmenti, sőt dicsőíti a pár éve elhunyt alkotót.

– *Mi kifogásolható Jancsó filmjeiben véleményed szerint?*

– Hogy a teljes magyar jelkép- és értékrendszert szarkasztikus gúnnyal, manipulatív stílusban tagadja. Hirsch például megírta, hogy e jelképeket tagadni már-már hazaárulás, de ő azzal simítja el az egészet, hogy Jancsó csak kérdez. Pedig tagad és támad – bizonyíthatóan.

– *Melyek a könyv legfontosabb újításai, és miért a retorika az alap?*

– Elsőként dolgoz ki átfogó elemzési módszert a filmek retorikai értelmezésére. Tudtommal ilyet még nem írtak a képi retorika 1960-as évektől való fokozatos megjelenése óta.

Azért a retorika az alap, mert e diszciplínában a pozitívumok mellett a kortárs film problémáit is el lehet beszélni. A ma divatos elméletek lerombolták önmagukat és a filmet, esztétikailag és etikailag egyaránt. A dolgozatom ezen elméletek kritikája is. A könyv azonban nemcsak kritika, hanem elméleti alapoató, elemző és értékelő munka is. Megmutatom, hogyan lehet összevonni az elemzésben a tartalmi és formai, az esztétikai és etikai szempontokat.

– *Csak szakmabelieknek szól A szimbolikus-retorikus film?*

– Bárkinek, érettségi szintű műveltségtől kezdve. Igazodik a Mozgóképkultúra és médiaismeret kerettantervi előírásaihoz is. Átfogó elemzési alapot nyújt elméletben és módszertanilag a filmekhez. Alkalmazza az alakzatokat és szóképeket a filmek elemzésekor, tárgyalja a szimbólumot és a szimbólum-kép korszakát, annak filozófiai és eszmetörténeti hátterét. Kiemeli a szöveges és képi archíválás fontosságát az alapos elemzésben. Felvázolja a magyarországi modern és posztmodern film történetét 1941 és 2011 között, és részletesen elemez kilenc, a szakma által fontosnak, újítónak tartott játékfilmet.

– *Mi a könyv legfontosabb állítása vagy eredménye?*

– Talán az, hogy segít leleplezni azt a hazugságmátrixot, amelynek felépítésében, működtetésében sajnos a művészek és a művészetelméleteket gyártó tudósok is aktívan közreműködtek. Remélem,

kiderül a könyvből, hogy a modernség (újszerűség, korszerűség) nem alapjaiban, csak túlzásaiban rossz.

– *Mi a legnagyobb „elhajlás” a modern és posztmodern filmben?*

– A nem őszinte, zavaros kommunikáció. A korszak végére annyira vállalhatatlanná vált a két irányzat eszmei üzenete, hogy képviselői azt csak saját szavahihetőségük megkérdőjelezésével tudták, merték elmondani. Például *A torinói ló* (2011, Tarr Béla) lényegében nihilista, eretnek teológia. Azt állítja, hogy maga a Jóisten megundorodva saját művétől visszaforgatja a teremtés kerekét az őskáoszba. Közben esztétikailag és hatáslélektanilag is lebontja a filmet, a kritikusok szerint bejelenti a film és a kép halálát. A filmtudósok ezt úgy értékelik, hogy bizony döbbenetes állítás tagadni még a teremtést is, de szerintük azzal, hogy a film és rendezője saját művének érvényességét is tagadja, enyhíti kijelentése ítéletjellegét. Pedig nem enyhíti. Egyes kortárs rendezők olyan retorikai trükkökkel mentik ki magukat, miszerint „csak vicceltem”, „magam is megbízhatatlan vagyok”, „a film meghalt” stb. Ez a *litotés*, a tagadva állítás. A gesztust Nietzsche-től tanulták, akit idéznek az elméletírók és egyes filmek is; a filozófus leírta *Vidám tudomány* című könyvében, hogy „Isten halott. És mi öltük meg.” Sokan megfeledkeznek azonban arról, hogy ezt a szerző egy bolond szájába adta. Úgy idézik, mintha ő maga mondta volna. Persze, ő maga mondta/írta, csak alkalmazta a tagadva állítás gondolatalakzatát. A sors fintora, hogy Nietzsche élete utolsó tíz évét maga is elmeháborodottként élte le...

Simon Adri